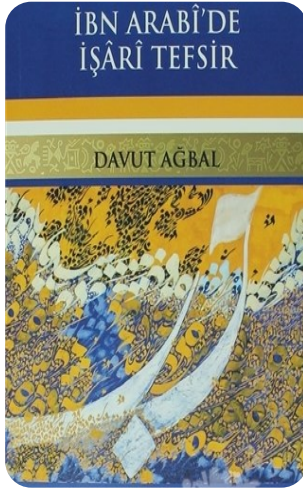

İbn Arabî’de İşârî Tefsir***Davut Ağbal**

Mevhibe Altunkaya**

*Eğer o kuvvet sende varsa Kur’ân deryasına dal! Aksi halde zâhiri tefsirlerle yetin, bu deryaya dalayım deme, helak olursun! Zira Kur’ân denizi derindir... **İbnü’l-Arabî***

* Nevhibe A. “Davut Ağbal, İbn Arabî’de İşârî Tefsir, Litera Yayıncılık, İstanbul 2017.”.

** Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tasavvuf Anabilim Dalı, mevhibealtunkaya@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0528-0964

Yaygın şekliyle işârî tefsir yöntemi, Kur'ân vahyinin zâhirine ters düşmeksizin, kelimelerin ötesindeki anlam derinliklerine inerek işaretler yoluyla Kur'ân'ı tefsir etme yöntemi diye tanımlanır. Kur'ân tefsir yöntemleri arasında tasavvuf ile yakın ilgisi bulunan işârî tefsirin, maneviyata dönüş yüzyılında üzerinde çalışılan bir alan haline geldiği söylenebilir. İşârî tefsir gaybın şâhide kıyasına dayanır. Bu isimlendirme tefsir geleneğinde diğer tevillere nazaran asli olmayan/ikincil anlama şeklini karşıladığı görülür.

İbnü'l-Arabî, sûfî düşünceye ilişkin gelişim seyriinde özgün bir yere sahiptir. Onun manevî, ilmî ve felsefî birikiminin yanısıra kullandığı kavramlar ile işârî tefsir yöntemi sonraki dönem sûfî düşüncesinde de derin izler bırakmıştır. İbn Arabî'nin varlık ve bilgi anlayışı çerçevesinde konuya bakıldığında nakil ile elde edilen bilgilerin yanısıra tecrübî boyutun da oldukça önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Çorum İlahiyat Fakültesi Lisans mezunu yazarın Elazığ Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Doktora tezini oluşturan bu çalışması, güncelliği ile dikkat çekmektedir. Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Ağbal, bu çalışmayı niçin kaleme aldığını ve benzerlerinden farkını şu cümlelerle izah etmektedir:

Bu çalışmayı benzerlerinden ayıran en önemli fark, konuya bir tefsir problemi olarak yaklaşmasıdır. Bu yüzden çalışmanın ilk bölümü örneğin çokça kendisine atıfta bulunulan *Felsefetü't-Te'vil*'in kurgulanışına benzerlikler içerse de bu ve diğer kaynaklarda kapsamlı olmayan ve dağınık bir şekilde bulunan "İbnü'l-Arabî'nin Kur'ân Anlayışı" başlığı mümkün mertebe tefsir alanına yaklaştırılarak derli toplu bir şekilde sunulmuştur. Tezin şu soruya cevap aradığı ifade edilebilir: İslam düşünce tarihinde fikirleriyle önemli bir yer işgal eden Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Kur'ân'ı yorumlama yöntemi ile bu yöntemin tefsir ilmi içerisindeki yeri ve önemi nedir? (s. 18, 19).

Kitabın yayınevi tarafından yaptırılan kapak çalışmasında, İbnü'l-Arabî'nin huruf ile vefk konularına duyduğu ilgiden yola çıkılmış olacak ki iç içe geçmiş harfler ve semboller kullanılmıştır. Bu tercihin kitabın konusuyla bir bütünlük oluşturduğu söylenebilir.

Üç yüz seksen üç sayfalık kitap, elli bir sayfadan oluşan bir giriş, iki yüz seksen altı sayfadan oluşan iki bölüm ve yirmi altı sayfadan oluşan bir sonuç halinde düzenlenmiştir. Giriş kısmında çalışmanın konusu, kaynakları, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin hayatı ve tefsirle ilgili

eserleri, işârî tefsirin tanımı ve tarihi gelişimi ele alınmaktadır. Buna göre İbnü'l-Arabî'nin tefsir ile ilgili yirmi beş kitabının olduğu ve bunların bir kısmının da günümüze kadar ulaşmadığı belirtilmektedir.

Birinci bölümde İbnü'l-Arabî'nin düşünce sisteminin temelleri, varlık, insan, bilgi ve Kur'ân kavramları çerçevesinde tespit edilmeye çalışılmış, özellikle İbnü'l-Arabî'de Kur'ân kavramı; mahiyet, hususiyet, nüzul, hitap ve muhteva yönünden incelenmiştir. İkinci bölümde, İbnü'l-Arabî'nin işârî tefsirinin temel ilkeleri; varlık, insan, bilgi ve Kur'ân anlayışı üzerine kurulu ilkeler şeklinde ele alın, İbnü'l-Arabî'nin işârî tefsir yöntemi anlatılmıştır.

Yazara göre İbnü'l-Arabî, Kur'ân yorumu ile ilgili muhtelif metotların varlığını mümkün görür. Çünkü ona göre Kur'ân'ın farklı boyutları vardır. Farklı kapasitede muhataplara hitap etmektedir. Haliyle Kur'ân'ın zahiri boyutuyla ilgilenen bir tefsir çabası, Kur'ân'ın inmiş olduğu dil, ortam ve tarihi şartları dikkate alarak yorum faaliyetini icra etmelidir. Aynı şekilde Kur'ân'ın batını anlamları keşfetme faaliyeti de onun bu boyutu ile uyumlu bir metodu gerekli kılar. Kur'ân'ın tarih üstü yönü şeklinde tanımlanabilecek bu boyut ona göre sufi tecrübe vasıtasıyla ortaya koyulmalıdır. Kur'ân'ın bir sûfi tarafından anlaşılması eylemindeki usûl ise sûfinin tarihi kayıtlardan kurtularak kalbini temizlemesidir.

İbnü'l-Arabî'nin kendisinden sonraki dönem işârî tefsir geleneğini etkilediğini ve bu etkinin mahallilikten öte olduğunu belirten yazar, hem ilim çevrelerinin hem de halk kitlelerinin bu etkiden nasibini aldıklarını söyler. Bu etkinin tezahürü olarak Ekberilik hareketini gösteren yazar, akademik çevrelerde de giderek artan İbnü'l-Arabî ilgisine dikkat çeker (s. 320).

Sonuç olarak İbnü'l-Arabî'nin işârî tefsir metoduyla Kur'ân'ın anlaşılması noktasında önemli düşünceler ortaya koyduğunu, tasavvufu bir metafiziğe dönüştürdüğünü belirten yazar, onun düşünceleri etrafında gelişen tartışmaların kimi zaman kör dövüşünü andırdığını da belirtir. Zira İbnü'l-Arabî'nin Kur'ân yorumlarını, onun varlık ve bilgi problemlerini ele alış biçiminden ayırmak mümkün değildir. Ayrıca İbnü'l-Arabî, bu yorumlarını kendi düşünce sisteminin hemen her noktasıyla ilişkilendirme kapasitesine de sahiptir. Kur'ân da insan da onun düşüncesinde farklı boyutlara sahip bir bütünü temsil etmektedir (s. 355-357).

İbnü'l-Arabî'nin işâri yorumlarının, âyetlerin mantuk ve mefhumundaki kapalılığı izale etmek yerine; âyetlerin, âyet içerisindeki kelimelerin hatta harflerin, insan ve âlemdeki hakikatlere nasıl ve ne şekilde işaret ettiğine yoğunlaştığını belirten (s. 361) yazar, buradan hareketle işârî tefsirin zahiri düzlemde ve dil düzeyinde bir açıklama amaçlamadığını söyler.

İşârî tefsir geleneği içinde İbnü'l-Arabî'nin yerini ele alan yazar, onun yaklaşımını şöyle özetler:

Buna göre işârî tefsir, sûfinin bizzat yaşadığı hâl olarak; öznel, tekrarlanamaz, doğrulanamaz/test edilemez, kesin, açık ve o hâli yaşayan sûfiyi bağlayan ve tamamen metottan soyutlanmış olarak ontolojik bir hazır bulunuş ve tecelli ile alakalı bir durumdur. İfade düzleminde ise işârî tefsir; sûfinin yaşadığı hâlin kendisini öncelemeyle birlikte bizzat dil ve dili kullanan kişinin kapasitesi çerçevesinde müşahede edilen halin akıl gücüyle şekillendirilmiş belki formülize edilmiş şekli olan, ancak müşahedenin bizzat kendisi olmayan, remizli, telmihli ve mecazın daha fazla kullanıldığı olguya işaret etmektedir”(s. 319).

Yazarın burada işârî yoruma imkân sunan sûfi tecrübeyi sübjektiviteye indirmediği görülmektedir. Hâlbuki bu tecrübeye epistemik skalada değer yükleyen; Kur'an ve sünnete uygunluk, sülûk tecrübesini yaşayan her bireyin kabiliyeti ölçüsünde benzer sonuçlara ulaşabilmesi, alanda otorite sayılan uzman ve öncülerin onayı, bu tecrübeyi yaşayan kişilerde aranan “sika” hassasiyeti ve hayatlarında teorik - pratik düzlemde değişimler gibi test ve kontrol mekanizmaları söz konusudur.

Eser lisans ve lisansüstü düzeyi okuyucu kitlesine ve konunun ilgililerine hitap etmektedir. İşari tefsirin mahiyeti ve İbnü'l-Arabî'nin bu alana katkıları konusunda araştırmacılara derli toplu bilgiler sunmaktadır. Ortaya koyduğu bu çalışmadan ötürü Davut Ağbal'ı ve eserin basımını üstlenen Litera Yayıncılığı tebrik etmek isteriz.